

ПЕТРУХА С.В., в.о. доц., радник першого проректора
Університет “КРОК”, м. Київ
ПЕТРУХА Н.М., завідувача аспірантурою та докторантурою
ДННУ “Академія фінансового управління”, м. Київ

ЕКОНОМІКА ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ: “ПЕРША ХВИЛЯ” СВІТОВОЇ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ РЕЦЕСІЇ

У статті досліджено в ретроспективному сенсі розвиток харчової промисловості України і одночасно підняті дискусійні питання, пов'язані з економічними тенденціями як самої галузі, так і різного роду академічних досліджень в даному економіко-галузевому секторі в часи панування “першої хвилі” фінансово-економічної рецесії світового масштабу.

Ключові слова: харчова промисловість, фінансово-економічна рецесія, результати роботи, приріст, обсяг виробництва, тютюнові вироби, норми споживання, імпортно-експортні позиції, споживчі ціни

The article investigated in retrospective sense of the development of Ukraine's food industry while raising controversial issues related to the economic trends of both the industry and various academic research in this economic and industry sector during the rule of “first wave” of financial and economic recession worldwide.

Keywords: food industry, financial and economic recession, results, growth, production, tobacco, consumption rates, import-export position, consumer prices

Вступ. Харчова промисловість була, є і буде детермінантом фінансової системи всього агропромислового комплексу (АПК), оскільки від результатів її роботи залежить і ступінь розрахунків за спожитий врожай із сільськогосподарськими підприємствами, і обсяг замовлень на сільськогосподарську техніку.

Зважаючи факт “детермінантності” питанням економічного механізму роботи харчової промисловості України як при централізовано-плановій системі господарювання, так і за ринкової, присвячені роботи численної кількості економістів-аграрників, серед яких необхідно виділити таких: О.М. Алімов, А.І. Даниленко, В.М. Трегобчук, О.О. Веклич, В.В. Венгер, А.О. Заїнчковський, А.О. Коваленко, С.І. Князев, Л.В. Дейнеко, Е.І. Шелудько, М.П. Сичевський, Д.Ф. Крисанов, М.Ф. Кропивко, В.П. Немчук, В.В. Россоха, С.О. Юшин, Н.В. Усата, Т.Л. Мостенська, В.М. Трегобчук, І.В. Федулова, І.Р. Юхновський.

Постановка завдання. Разом з тим, багато аспектів наукової проблематики, пов'язаної з узагальненням результатів роботи харчової промисловості України в економічному сенсі, залишаються недостатньо розкритими та обґрунтованими і тому потребують відповідної уваги з боку академічного сектору економічного профілю.

Результати. Водночас при з'ясуванні генези та еволюції поняття харчова промисловість було помічено, що досить часто в монографічній та періодичній науковій літературі поняття “харчова промисловість”, “харчова і переробна промисловість”, “харчова індустрія” використовуються як нетотожні, крім того, в саме поняття харчова промисловість різні дослідники-харчовики (аграрники) вкладають неоднозначний зміст та по різному визначають структурні складові галузі, що спричиняє не співставлення статистичних й аналітичних даних різних авторів. Так, М.П. Сичевський [18] керуючись новітніми тенденціями й перспективами розвитку галузі вкладає в кате-

горію “харчова індустрія” елементи атрофованого харчового кластеру, забуваючи при цьому семантичне походження слова “індустрія” (з англ. мови industry – промисловість).

Вдаючись в історичний екскурс, за Загальносоюзним класифікатором галузей народного господарства, який використовувався у вітчизняній статистиці до 2000 р., харчова промисловість складалась з харчосмакової, м'ясної, молочної й рибної. Окрему групу галузей становили борошномельна, круп'яна та комбікормова промисловість. Харчосмакова промисловість об'єднувала найбільшу групу спеціалізованих галузей з виробництва продовольчих товарів із сировини рослинного походження (хлібопекарська, цукрова, кондитерська, макаронна, олійно-жирова, плодоовочева, виноробна, спиртова, лікєро-горілчана, пивоварна, дріжджова, крохмалопаточна, соляна, чайна, парфумерно-косметична, тютюнова, виробництво безалкогольних напоїв, харчових концентратів), а також виробництва інших продовольчих товарів – усього 22 підгалузі. До складу м'ясної промисловості відносили підприємства з переробки худоби і птиці та вироблення м'яса і м'ясних продуктів. Молочна промисловість об'єднувала підприємства, які виробляли молоко і молочні продукти. Рибна промисловість включала підприємства з вилову та переробки риби, морського звіра і рибопродуктів; рибоконсервні та рибкопильні підприємства; холодильні рибосховища; рибні порти; ставкові й озерні господарства з вирощування риби та ін. Окремий “ансамбль” галузей акумулювали борошномельно-круп'яна та комбікормова промисловість, що переробляють зерно та інші види сировини рослинного походження для продовольчих, фуражних та технічних цілей. В статистичній літературі (збірники, бюлетені, огляди, експрес-випуски, доповіді тощо) ці підприємства часто подавались окремим рядком, результати їхньої діяльності хоч і не включались до сумарних показників харчової промисловості, що публікувались в статистичних

щорічниках того часу, однак в наукових дослідженнях, як правило, при аналізі проблем розвитку харчової промисловості вони використовувалися виходячи з кінцевого призначення їх продукції.

З 2000 р. за вимогою міжнародних стандартів статистичного обліку на фоні євроатлантичної спрямованості економічних реформ в країні, вітчизняні статистики, види діяльності, що пов'язані з переробкою агропромислової сировини й виробництвом продовольчих товарів, об'єднали в групу "харчова промисловість та переробка сільськогосподарських продуктів", але при цьому деякі галузі й окремі виробництва (соляна, парфумерно-косметична, виробництво мила та ін.), які раніше за народногосподарською класифікацією (ЗКГНГ) належали до складу харчової промисловості, при запровадженні нової класифікації за видами економічної діяльності (КВЕДами) були включені в інші підгрупи обробної та добувної промисловості (відповідно група "Добування корисних копалин, крім паливно-енергетичних" добувної промисловості та підгрупа "Виробництво мила та миючих засобів, засобів для чищення та полірування; парфумерних та косметичних засобів" групи "Хімічна та нафтохімічна промисловість" переробної промисловості), що обумовило наявність специфічних та латентних рис в розвитку харчової промисловості країни до і після згаданих реформ.

В певній мірі підняте нами питання співставності результатів роботи харчової промисловості країни вирішується шляхом використання так званих "перехідних коефіцієнтів" лише по трьом групам кількісних показників, які на думку М.П. Сичевського [17], Б.Й. Пасхавера [14], В.М. Трегобчука [20] уособлюють розвиток харчової промисловості: 0,982 – кількість підприємств; 0,961 – вартість основних засобів; 0,933 – знос основних засобів. Поряд з цим, на нашу думку, задекларовані "перевідні (перехідні) коефіцієнти" мають значну кількість недоліків, серед яких необхідно виділити, по-перше, виокремлені критерії розвитку харчової промисловості, для яких були розроблені "перехідні коефіцієнти", не являються детермінантою її розвитку, оскільки зростання вартості основних засобів може відбуватись, скажімо, під впливом законодавчо дозволеної індексації чи особливостей облікової політики суб'єктів господарювання, а кількість підприємств не в якій мірі не характеризує розвиток індустрії з якісної точки зору. Тому доречно було б розробити "перехідні коефіцієнти" для наступної групи критеріїв: обсяг виробленої/реалізованої продукції, обсяг валових капітальних інвестицій та маса експортованої продукції. По-друге, розроблені "перехідні коефіцієнти" не є універсальними, оскільки їх використання для виокремлених статистиками кіл ("велике" і "мале" коло) не можливе внаслідок специфіки "колової" структури харчової промисловості.

Поряд з цим слід зауважити, що наукові баталії щодо виключення зі складу "Виробництва хар-

чових продуктів, напоїв та тютюнових виробів" останньої складової, на нашу думку, втрачають свою актуальність у зв'язку із історичною приналежністю тютюнової промисловості до харчосмакової на фоні можливості появи нового вектора в проблемі співставності результатів роботи її в цілому за вже згаданий нами проміжок часу.

Спочатку необхідно відзначити, що отримана інформація від Міністерства аграрної політики та продовольства України (Мінагрополітики) про результати роботи харчової промисловості, яка в свою чергу також була викладена на офіційному сайті даного державного відомства [13] катастрофічно викривлює інформацію про приріст обсягів виробництва харчової продукції, напоїв та тютюнових виробів. Оскільки у вже згаданому звіті Мінагрополітики індекси обсягів виробництва продукції харчової промисловості були підмінені темпами її росту, що в результаті змушує дослідників математично занижити показник на індекс цін відповідних виробників (див. рис. 2) в результаті чого ми б отримали картину, за якої в 2008 р. підприємствами харчової промисловості вироблено було майже на 30% менше, ніж в 2007 р., тоді як фактичне значення свідчить про зниження лише на 0,9% (див. рис. 1).

В той же час, проведене нами опитування провідних підприємств-виробників м'ясо-молочних, пивобезалкогольних та винних продуктів харчування свідчить, що фізичний обсяг виробленої продукції за 2008 р. перевищив близько на 23% аналогічний показник попереднього року, а зниження індексу виробництва обумовлено переорієнтацією в другій половині звітного року виробничої програми на більш дешеві види продукції навіть на тих підприємствах, де коефіцієнт використання виробничої потужності в 2007 р. досягав граничного значення. Така переорієнтація припала на осінньо-зимові місяці 2008 р., коли українці розпочали відчувати на власних кишенях вплив "першої хвилі" світової фінансово-економічної рецесії внаслідок зниження темпів росту реальної середньомісячної заробітної плати до рівня 111%, стрибкоподібного підвищення цін на імпортовану продукцію на фоні закоренілих потреб.

Другий фактор, що обумовив падіння індексу обсягу виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів є зменшення на підприємствах фонду оплати праці в частині матеріальної мотивації праці, що логічно проецирувалось на тій продукції, що вироблялася в період глобальної кризи вперше. Зважаючи на тенденції скорочення, що найменше двох ключових елементів доданої вартості підприємства (оплати праці з відрахуванням на соціальні заходи та маси економічної рентабельності), які, зрозуміло, входять і до оптово-відпускної ціни, логічно буде припустити, що в 2008 р. фактичний фізичний обсяг виробленої продукції підприємствами-представниками харчової промисловості перевищив, щонайменше, значення показника в попередньому періоді.

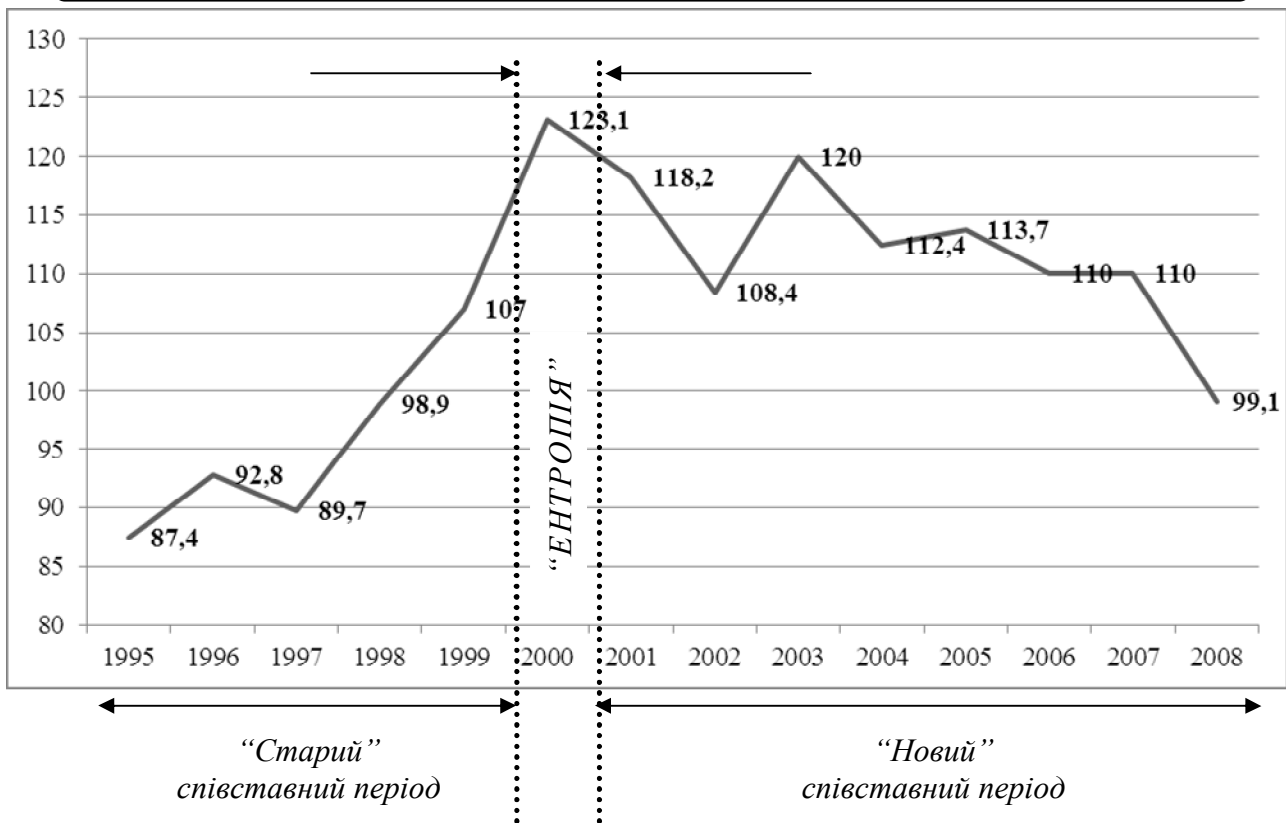

Рис. 1. Динаміка індексів обсягів виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів (у відсотках до попереднього періоду)

Джерело: дані Мінагрополітики та Держкомстату.

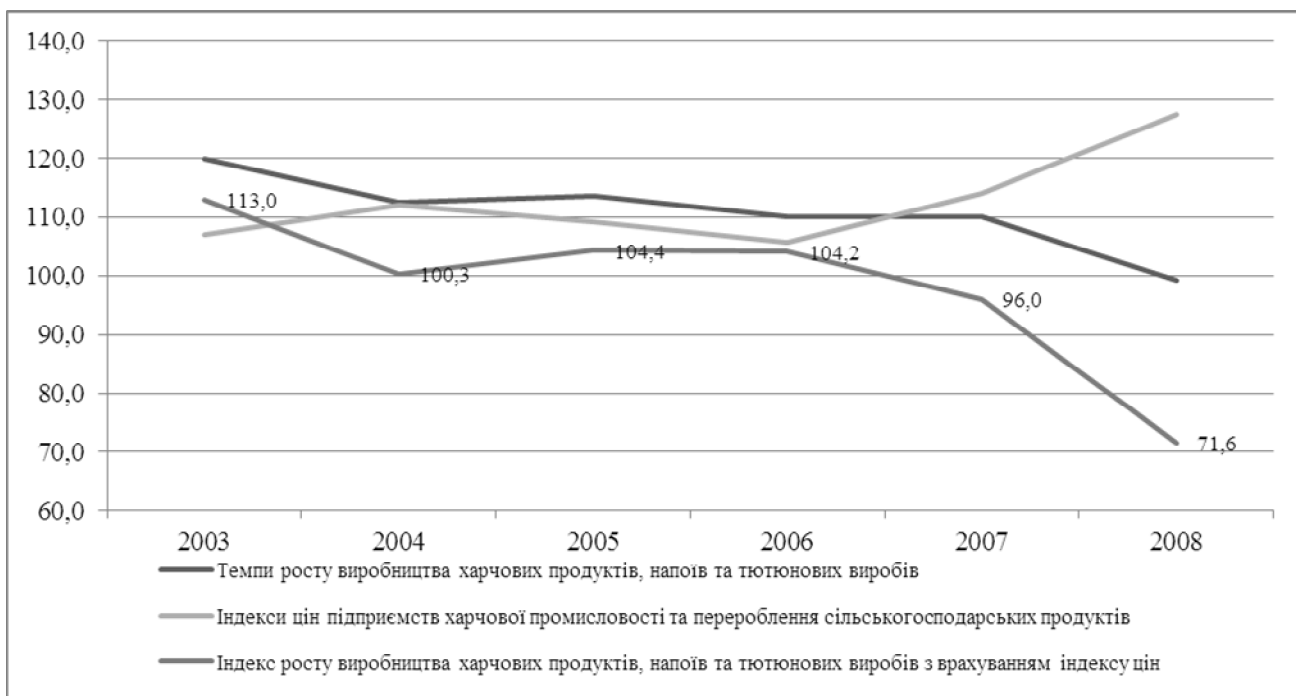

Рис. 2. Моделювання “викривленого” значення темпів росту обсягів виробництва харчової продукції, напоїв та тютюнових виробів

Джерело: авторські розрахунки за даними Мінагрополітики.

Зважаючи на факт переорієнтації виробничої програми більшості підприємств харчової промисловості на фоні переорієнтації сільськогосподарських підприємств на вирощування (виробництво) більш якісної переробної продукції, в другій половині 2009 р., з одного боку, спостерігалась нестача дешевої переробної продукції, що повинно було відкрити нові горизонти експорту більш дорогої переробної продукції в інші країни світу, але, зважаючи на постфактний період цієї події – виключно як сировинного придатку, а з іншого боку, дана ситуація на фоні квотування експортних операцій сільськогосподарських виробників призвела до обвалу цін на внутрішньому ринку, що уможливило її використання при виробництві дешевої продукції харчової промисловості. У випадку досягнення консенсусу у питанні заборони квотування експорту сільськогосподарської продукції нового врожаю та послаблення протекціоністських дій держави, підприємства харчової промисловості могли б шаленими темпами імпортувати генномодифіковану сировину сумнівної якості та відповідні ферментні препарати, що не дало можливості державі в якійсь мірі досягти очікуваного валютного балансу, позитивне сальдо якого було б переважно спрямоване на майбутні розрахунки з Газпромом та по міжнародним кредитним зобов'язанням.

Виділене на рис. 1 “ентропійне поле”, яке унеможлиблює співставлення індексів росту обсягів виробництва харчової промисловості потребує розробки інструментарію співставлення, в основі якого повинно бути покладено спочатку перерахунок співставного вартісного обсягу виробництва харчових продуктів (фізичний обсяг перемножений на порівняльну ціну) в період з 1995 р. до 2000 р., який відкриває новий горизонт розрахунку безпосередньо індексу росту обсягів виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів, а вже потім здійснюється співставлення, незважаючи на вид періоду – чи “старий” чи “новий” співставний період (“старий” співставний період – період існування ЗКГНГ; “новий” співставний період – період існування КВЕД).

Поряд з цим необхідно відзначити, що в період 1995-1999 рр. відбувалось стримування індексу обсягів виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів за рахунок зменшення обсягів фізичного виробництва на підприємствах мильної та парфумерно-косметичної промисловості та внаслідок використання промисловості іноземним інвестором виключно як ланки первинної обробки сировини. В той же час, з початку 1997 р. іноземні інвестори до стратегії освоєння дешевих ресурсів додали стратегію освоєння нових ринків збуту, яка включала в себе побудову закритої системи “постачання → виробництво → реалізація”, причому як вітчизняного, так і зарубіжних, що на фоні підвищення вимог споживачів до якісних характеристик продукції інноваційного характеру призвело до форсуемого зростання обсягів виробництва цієї продукції.

Взагалі, вітчизняний парфумерно-косметичний ринок розпочав зростати лише з 2000 р., в якому зростання обсягів виробництва склало 40% із значенням фізичного обсягу виробництва 97553 тис. од. за рахунок зросту обсягу експорту до країн СНД (для

порівняння в 1999 р. за даними Держкомстату [12], в Україні було виготовлено 67042 тис. од. флаконів продукції). Слід відзначити, що таких результатів парфумо-косметичні комбінати і фабрики досягли вперше за вісім років (1992-1999 рр.), після того як на початку дев'яностих років відбувся катастрофічний спад економіки країни (для порівняння, в 1993 р. було виготовлено 76893 тис. од.).

Вітчизняні виробники туалетного мила, розпочинаючи лише з 2002 р., різко збільшили обсяги випуску готової продукції – за даними Держкомстату [12], приріст склав 88,7% у порівнянні з 2001 р. В 90-х роках розвиток вітчизняного миловаріння більше нагадував “броунівський” рух. Одні підприємства відмовлялись від виробництва мила як збиткового продукту, а інші – навпаки, нарощували виробничі потужності за рахунок приходу іноземного капіталу. Але внаслідок значного скорочення поголів'я великої рогатої худоби (ВРХ) і м'ясокомбінатів вітчизняні виробники мила зіштовхнулись з проблемою дефіциту вітчизняних якісних жирів, внаслідок чого більшу частину інгредієнтів вони вимушені імпортувати, а це в свою чергу поставило їх в залежність від світової кон'юнктури ринку рослинних жирів. Взагалі, за даними Держкомстату [12], в 2001 р. було вироблено 10355 т. туалетного мила, а в 2002 р. вже 18500 т. В подальші роки посилилась конкуренція між вітчизняними миловарами за рахунок витіснення нелегальних поставок мильної продукції та офіційного імпорту, відбулось розширення асортиментного ряду продукції підприємств на фоні активного проникнення на зовнішні ринки.

В доповіді, в той час заступника голови Держхарчопрому О.М. Сандула на конференції, присвяченій перспективам розвитку АПК України, яка проходила в стінах Національного університету харчових технологій, було озвучено, що у 2009 р. очікується зниження темпів виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів у порівнянні з 2008 р. на 2% внаслідок, зрозуміло, дії світової фінансово-економічної рецесії. Але, зважаючи на переорієнтацію асортиментно-товарної політики більшості підприємств промисловості на елементи нижнього цінового сегменту та взаємозамінність компонентів харчування ми переконалось, що підприємствам харчової промисловості вдалося в 2009 р. отримати індекс зростання обсягів виробництва на рівні 100,9% (див. рис. 3).

На основі порівняння встановлених Інститутом харчування раціональних і фактичних норм споживання в Україні прогноз до зростання обсягів виробництва в період “затухання” фінансово-економічної рецесії в найближчі 4-5 років робить і Т.Л. Мостенська [11].

Аналіз регіональної розгалуженості приросту/зниження обсягів виробництва продукції харчової промисловості (див. рис. 4) свідчить, що зниження темпів відбулось у 13 регіонах, а у 14 регіонах темпи приросту обсягів виробництва випереджають показники 2007 р. Лідерами по приросту були: Івано-Франківська (31,9%), Черкаська (17,4%), м. Севастополь (10%), АРК (6,7%), Кіровоградська та Львівська обл. (6,4%), а по зниженню темпів виробництва чіль-

ну п'ятірку очолили: Одеська (19,6%), Херсонська (14,9%), Чернівецька (13,1%), Хмельницька (11,5%) і Донецька обл. (9,2%).

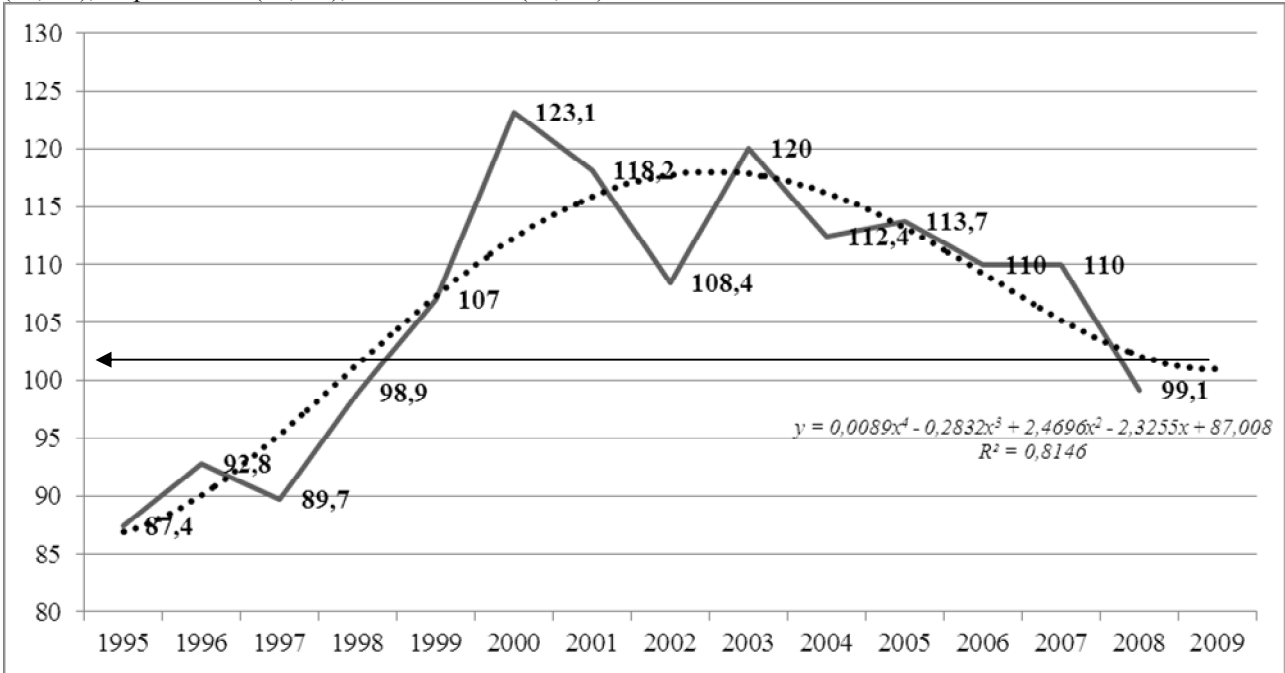

Рис. 3. Прогноз значення індексу зростання обсягів виробництва харчової продукції, напоїв та тютюнових виробів на 2009 р.

Джерело: авторські розрахунки за даними Мінагрополітики та Держкомстату.

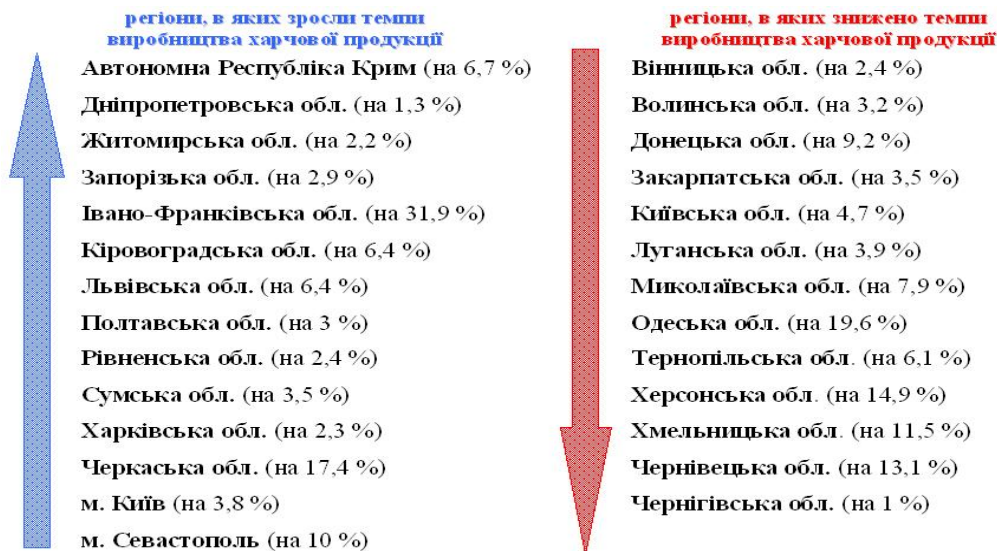

Рис. 4. Темпи приросту/зменшення обсягів виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів по регіонах за 2008 рік, у порівнянні з 2007 роком

Джерело: дані Мінагрополітики та Держкомстату.

За даними Мінагрополітики [13] у 2008 р. реалізовано продукції харчової промисловості в діючих цінах на 107,1 млрд. грн., що більше ніж в 2007 р. на 25% (85,6 млрд. грн.). Питома вага реалізованих харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів в загальному обсязі реалізованої промислової продукції в Україні за 2008 р. склала 13,8 %.

Аналіз по темпам зростання/зменшення виробництва основних видів продукції харчової промисловості (див. рис. 5) свідчить, що найбільші темпи зростання

дали підприємства з виробництва м'яса і субпродуктів харчових свійської птиці, свіжої чи охолодженої (25,4%), горілки та інших міцних спиртних напоїв (11,1%), крупи (12%), дитячого харчування на молочної основі (9,4%), води натуральної мінеральної негазованої (5,6%), а зменшення – спирт технічний (54,7%), свинина морожена (41,8%), яловичина і телятина морожена (36,3%), соки дитячі (24,7%), яловичина і телятина, свіжа чи охолоджена (20,4%).

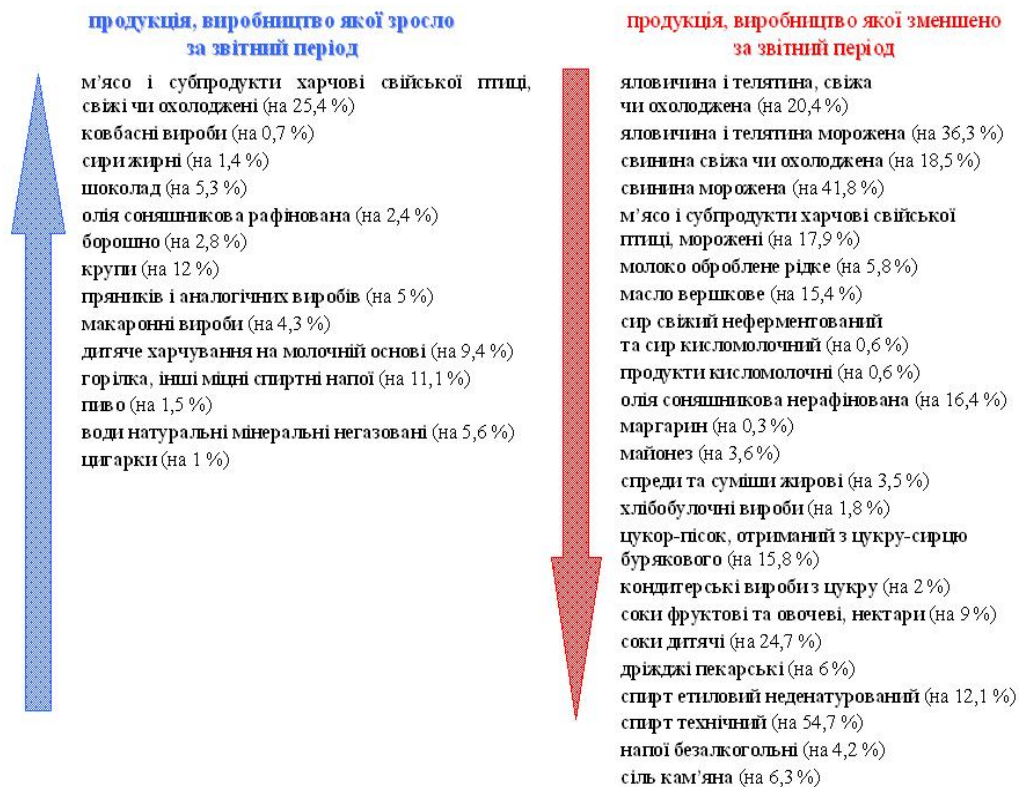

Рис. 5. Виробництво основних видів харчової продукції у 2008 році, у порівнянні з 2007 роком

Джерело: дані Мінагрополітики та Держкомстату.

Поряд з цим, з даних табл. 1 видно, що індекс цін виробників харчових продуктів та напоїв у 2008 р. в порівнянні з 2007 р. становить 124,5% при індексі інфляції за цей період 122,3%. Найбільше подорожчала продукція, зрозуміло, у підприємств-виробників: фруктів – 37,8%; м'яса та м'ясних продуктів – 34%; яєць – 28,8%; риби та продуктів з неї – 26,6%. І як це не парадоксально, значні темпи росту цін показали продукти, основу яких складає борошно – хліб і хлібопродукти (27,8%), хліб та макаронні вироби (25,1%), що обумовлено, на нашу думку, протекціоністською державною політикою в сфері регулювання оптово-відпускних цін як підприємств - виробників борошна, так і продукції з нього, яка міститься в фіксації її граничного рівня. Крім того, даний факт можна пояснити очікуваним обмеженням бюджетних асигнувань на початку 2009 р., які повинні бути націлені на компенсацію отриманих збитків відповідних виробників. Слід також зауважити, що підприємства-виробники харчових продуктів та напоїв не піддалися кризовій "паніці", що логічно проєцирувалось на динаміці індексу споживчих цін в "пікові" місяці "першої хвилі" кризи (жовтень-грудень) 2008 р., що в свою чергу і стало, на нашу думку, поштовхом в збереженні фізичного обсягу їх виробництва. Але, позиція виробників безалкогольних напоїв в механізмі ціноутворення, яка призвела до сукупного зростання цін в 2008 р. майже на 22% незрозуміла нам і до нині, оскільки зростання кредитного тягаря дані виробники могли покрити за рахунок акумульованих у "вдалі" роки резервів та поточних надходжень у вигляді економічної рентабельності, що в кінцевому

підсумку не призвело б до більш ніж 13% зменшення фізичних обсягів їх виробництва в червні 2009 р. в порівнянні з аналогічним періодом 2008 р. – фактично вироблено за період січень-червень 2009 р. 81,7 млн. дал. [11; 12; 13; 14].

Взагалі, як видно з даних рис. 6, приріст дали лише підприємства, які в статистиці прийнято відносити до виробників харчових продуктів, а саме: олія соняшникова нерафінована – 159,5%; горілка, інші міцні спиртні напої – 144,4%; м'ясо і субпродукти харчові свійської птиці, свіжі чи охолоджені – 111,8%; м'ясо і субпродукти харчові свійської птиці, морожені – 106,8% і вироби кондитерські з цукру без вмісту какао – 103,6%. Тут також не відбулось без парадоксальної ситуації, оскільки збільшення обсягів фізичного виробництва горілчаних виробів припало в так званий міжсезонний період навіть на фоні значного зростання акцизного збору, що підтверджує твердження більшості аналітиків-публіцистів про зростання в кризовій ситуації середньодушового споживання міцних напоїв. Даний факт також обумовила переорієнтація споживачьких вподобань зі споживання слабоалкогольної продукції (пива, лікерів, наливки тощо) на більш алкоголемістку продукцію.

Група виробів, по яким відбулось падіння фізичного обсягу виробництва, представлена трьома блоками. До першого боку входять вироби, по яким відбулось найменше падіння обсягів фізичного виробництва (99-90%), це, передусім: сири жирні – 97,5%; пиво – 93,7%; молоко оброблене рідке і продукти кисломолочні – 91,8 %; вироби хлібобулочні – 91,2%.

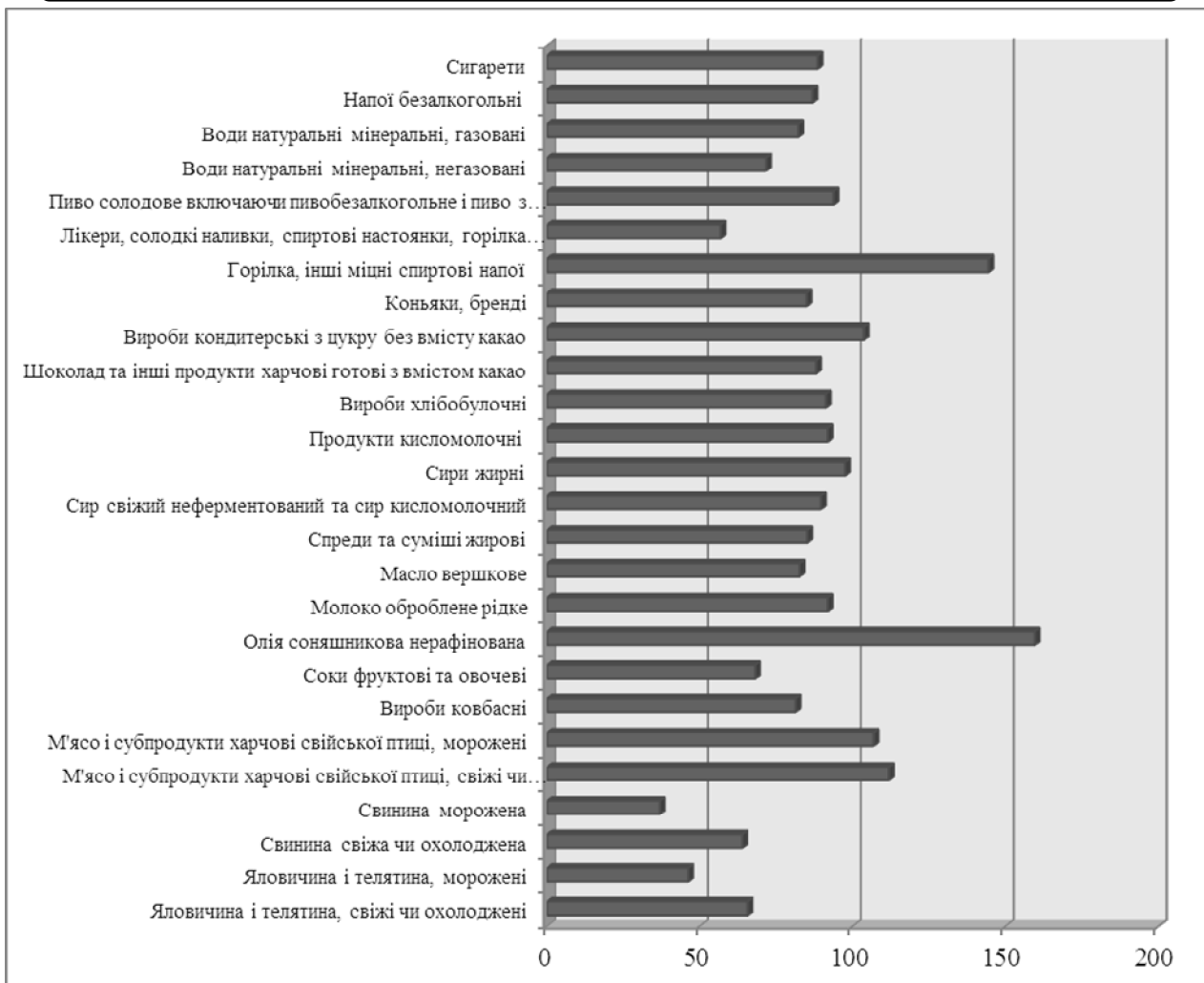

Рис. 6. Порівняння темпів росту фізичного обсягу виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів за перше півріччя 2009 р. (січень-червень 2009 р. у % до січня-червня 2008 р.)

Джерело: дані Держкомстату.

До другого блоку входять вироби, по яким відбулося падіння фізичного обсягу виробництва в межах від 89-80%: сир свіжий неферментований та сир кисломолочний – 89,6%; сигарети – 88,5%; шоколад та інші продукти харчові готові з вмістом какао – 88%; напої безалкогольні – 86,8%; спреди та суміші жирові – 85,1%; коньяки та бренді – 84,9%; масло вершкове – 82,6%; води натуральні мінеральні, газовані – 82,2%; вироби ковбасні – 81,3%.

Третій блок охоплює вироби із падінням фізичного обсягу виробництва від 79% і нижче: свинина морожена – 36,9%; яловичина і телятина, морожені – 46,2%; лікери, солодкі наливки, спиртові настоянки, горілка інша – 56,8%; свинина свіжа чи охолоджена – 63,9%; яловичина і телятина, свіжі чи охолоджені – 65,6% і води натуральні мінеральні, негазовані – 71,7%.

Слід наголосити про зміну споживацьких вподобань за часів панування “першої хвилі” фінансово-економічної рецесії в бік більш дешевого білого м’яса, обсяги виробництва якого за аналізований

період зросли майже на 19% за рахунок скорочення споживання яловичини та свинини.

Взагалі, як видно з даних рис. 7, за рахунок приналежності харчової промисловості до життєво необхідної на фоні виваженої цінової політики її підприємств за період з січня по червень 2009 р. у порівнянні з аналогічним періодом 2008 р. в блоці переробної промисловості їй вдалося досягти найменших темпів падіння обсягів фізичного виробництва серед 9 інших видів переробної промисловості. Це ще раз підтверджує достовірність нашого висновку (див. рис. 3) щодо “замороження” обсягів виробництва (в порівняних цінах) в 2009 р. на рівні 2008 р. та опротестує в повній мірі всі прогнози Т.М. Мостенської, щодо активного збільшення обсягів виробництва продукції, по якій спостерігається розрив між раціональними і фактичними нормами споживання – в основі нашого висновку, навпаки, міститься твердження щодо зростання обсягів виробництва продукції, яка відноситься до “дешевого” харчування.

Індекси споживчих цін (індекси інфляції) по Україні за 2008 рік

(відсотків)

	Січень	Лютий	Березень	Квітень	Травень	Червень	Липень	Серпень	Вересень	Жовтень	Листопад	Грудень	2008 рік
Індекс споживчих цін	102,9	102,7	103,8	103,1	101,3	100,8	99,5	99,9	101,1	101,7	101,5	102,1	122,3
Продукти харчування та безалкогольні Напої	104,3	103,9	105,6	105,2	101,9	100,6	98,7	99,5	100,3	101,1	100,2	101,1	124,5
Продукти харчування	104,4	104,0	105,8	105,3	101,9	100,6	98,5	99,4	100,3	101,1	100,1	101,0	124,5
Хліб і хлібопродукти	102,9	103,5	104,1	103,4	103,2	103,1	102,2	101,5	100,6	100,1	100,3	100,0	127,8
Хліб	103,9	103,0	103,1	102,1	101,6	101,5	101,9	102,2	101,1	100,7	101,1	100,5	125,1
Макаронні вироби	101,4	102,8	105,8	104,7	102,6	101,8	100,7	100,5	100,5	100,6	100,9	100,5	125,1
М'ясо та м'ясопродукти	103,8	103,7	108,9	108,1	103,9	101,4	101,0	100,5	100,0	99,4	99,1	100,4	134,0
Риба та продукти з риби	102,0	102,2	101,4	102,3	102,8	102,2	102,6	101,4	100,9	101,3	102,0	102,7	126,6
Молоко	101,9	101,8	99,6	99,0	97,3	98,0	100,0	100,8	102,3	104,7	104,7	103,9	114,6
Сир і м'який сир (творог)	102,6	102,1	100,6	99,9	98,6	98,8	99,3	99,9	100,8	102,3	102,4	101,9	109,5
Яйця	106,6	98,6	94,2	94,6	87,0	85,9	102,9	119,9	112,6	115,0	109,0	105,7	128,8
Масло	101,0	100,6	100,3	99,5	98,9	99,4	99,6	100,6	101,1	101,8	102,8	104,3	110,2
Олія	105,1	109,0	110,6	99,4	98,2	99,2	100,4	100,8	97,5	94,5	92,2	93,2	98,3
Фрукти	105,8	107,4	116,7	103,6	106,2	97,7	98,7	92,9	95,8	103,5	100,2	106,1	137,8
Овочі	117,7	108,1	104,1	119,1	99,9	99,2	77,2	85,4	98,3	101,5	96,5	100,4	99,6
Цукор	101,8	101,0	106,0	103,3	97,8	98,1	101,2	101,7	100,4	100,4	98,3	98,4	108,4
Безалкогольні напої	101,4	101,6	102,0	101,9	101,9	101,6	101,3	101,2	101,0	101,1	102,1	102,7	121,7

Джерело: дані Мінагрополітики та Держкомстату.

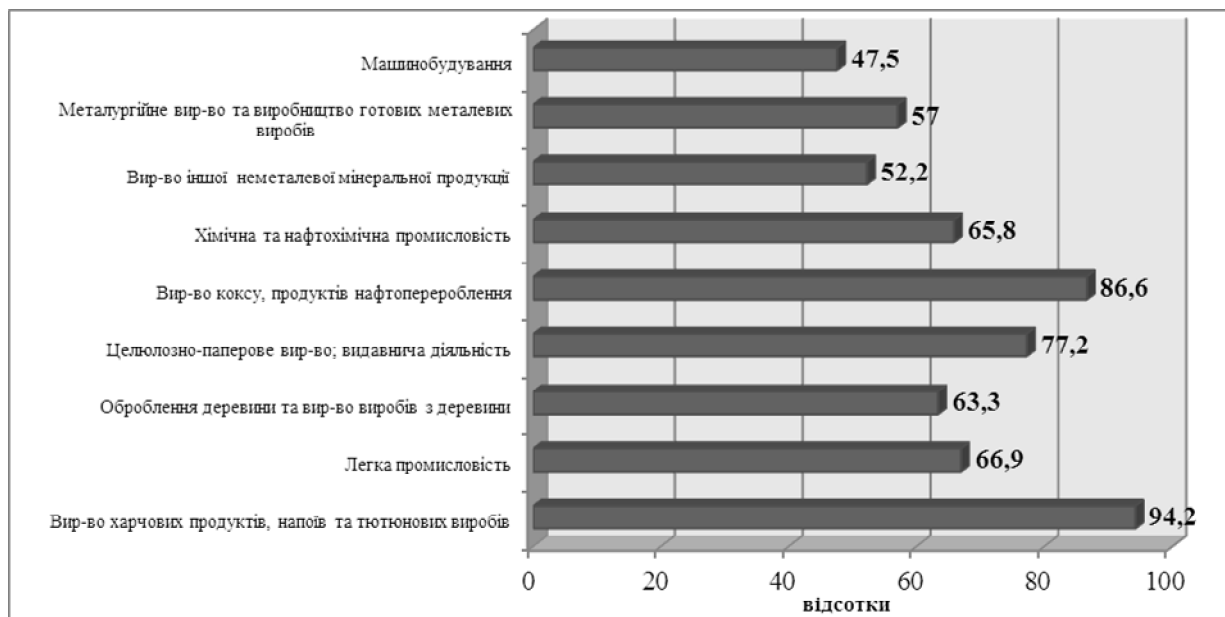

Рис. 7. Індеси продукції переробної промисловості (січень-червень 2009 р. до січня-червня 2008 р.)

Джерело: дані Держкомстату.

Як видно з даних рис. 8 зовнішньоторговельний обіг в “першій хвилі” фінансово-економічної рецесії основних видів продукції харчової промисловості (групи 1-24) за 2008 р. склав 10,1 млрд. дол. США, що порівняно з 2007 р. більше на 2,4 млрд. дол.

США, або на 31,2%. Взагалі спостерігалось варіативне поведження темпів росту імпорту відносно експорту, але слід зауважити про стрибкоподібне збільшення показника в період 2000-2001 рр., в якому приріст імпорту склав більш ніж 170 %.

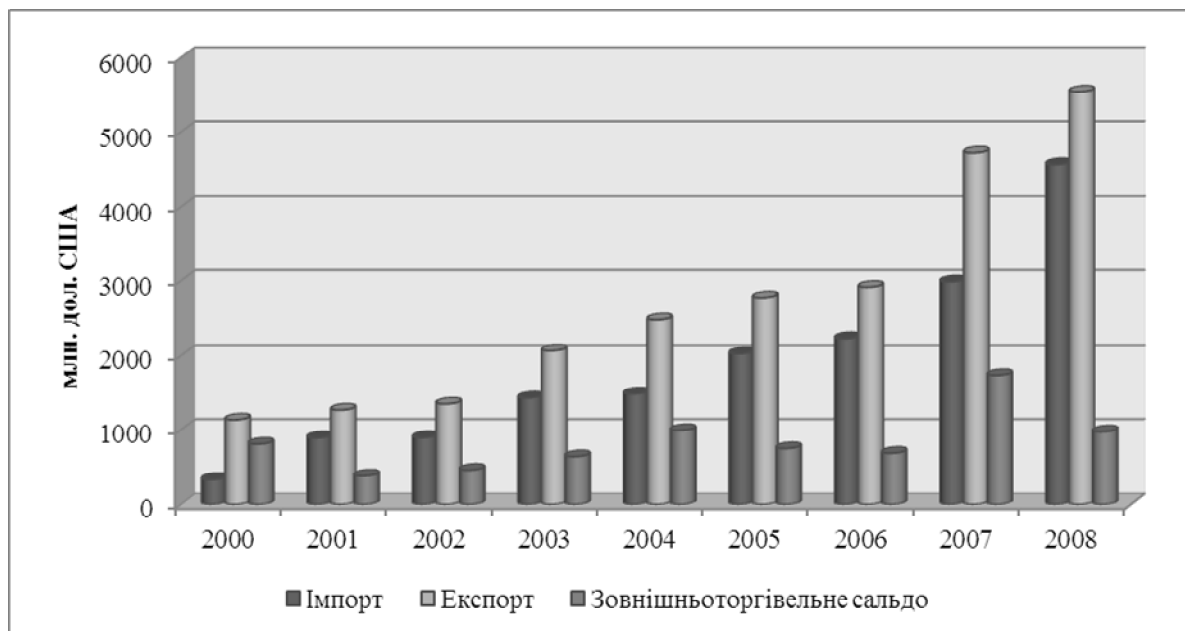

Рис. 8. Динаміка імпорту/експорту основних видів продукції харчової та переробної промисловості України, млн. дол. США

Джерело: дані Мінагрополітики та Держкомстату.

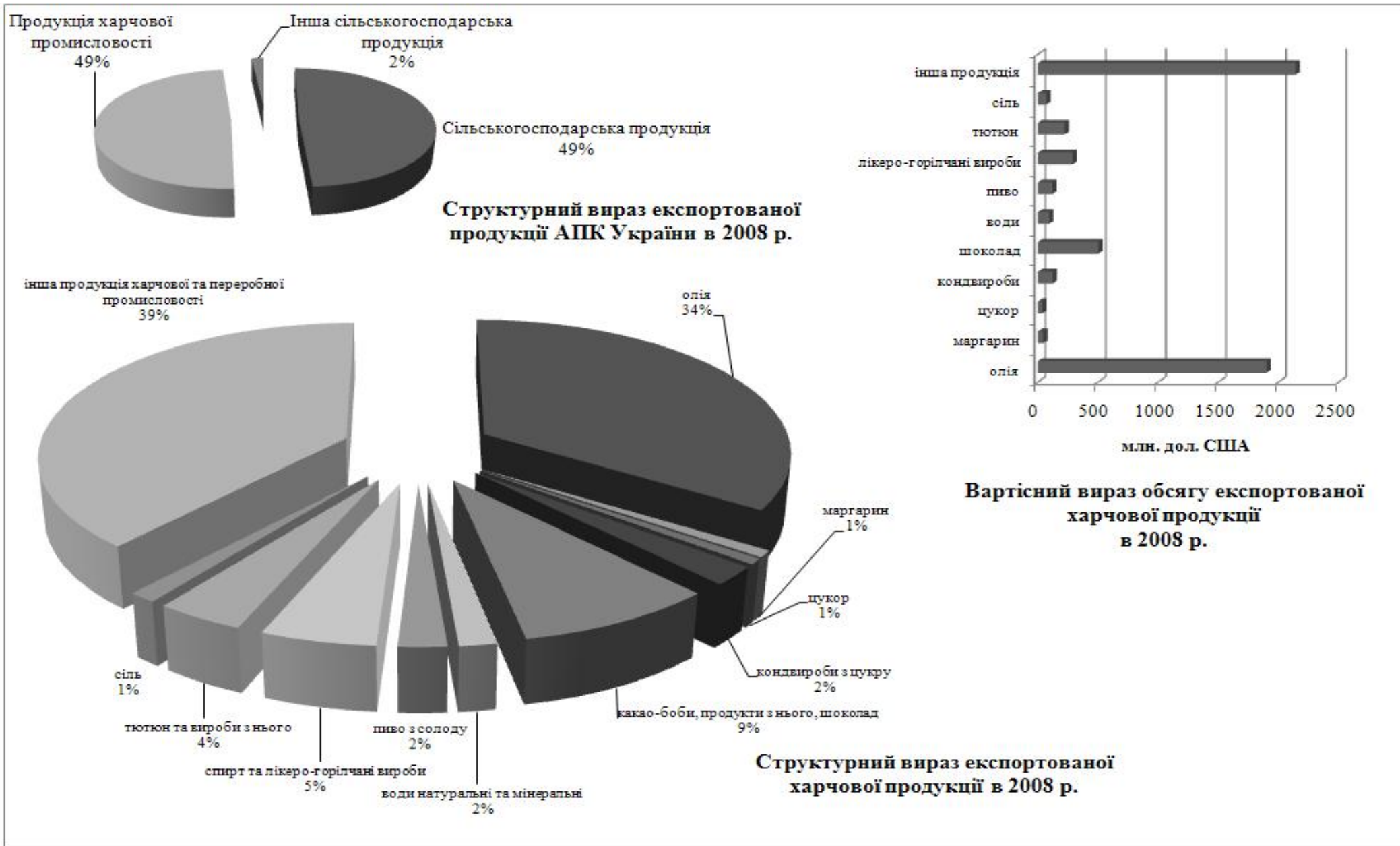

Рис. 9. Характеристика експорту продукції АПК України в 2008 році

Джерело: дані Мінагрополітики та Держкомстату.

Друга і третя хвилі зростання припали на періоди 2002-2003 рр. і 2007-2008 рр., в яких приріст відповідно склав 60% і майже 53%. Але необхідно відзначити, що якщо в період 2002-2003 рр. розрив між темпами росту показників експорту і імпорту склав 6,6%, то в періоди 2001-2002 рр. і 2007-2008 рр. вони досягли максимального значення за останні дев'ять років і склали відповідно 160% і 35,6%. Внаслідок чого спостерігаємо аналогічну ситуацію зі значенням зовнішньоторговельного сальдо, так, якщо в 2000 р. значення склало 805 млн. дол. США, то вже в 2001 р. – 375 млн. дол. США (2002 р. – 453; 2003 р. – 636; 2004 р. – 989; 2005 р. – 745; 2006 р. – 682; 2007 р. – 1734; 2008 р. – 971 млн. дол. США).

В 2008 р. спостерігали (див. рис. 9) збалансованість експортованої продукції АПК в контексті сільськогосподарської сировини для подальшої переробки та вже готової продукції харчової промисловості, яка, зрозуміло, містить в собі значно більшу частину доданої вартості (в структурі експортованої продукції АПК на I та II її сфери отримали однакове значення – по 49%).

Так, у випадку, коли сільськогосподарські товаровиробники продають продукцію переробним підприємствам за більшими цінами, ніж експортні з її подальшим експортуванням останніми, країна отримує подвійний ефект, який міститься у підвищеній сплаті законодавчо встановлених податків та зборів та надходженням значно більшої маси валютної виручки, внаслідок використання переробними підприємствами так званого “витратного механізму ціноутворення”. У випадку, коли відбувається простий продаж сільськогосподарської продукції на експорт, країна отримує подвійний збиток, що обумовлений, з одного боку, фактом недоотримання значно більшої

доданої вартості, внаслідок виключення з експортного ланцюга переробного підприємства, а з іншого, зворотною купівлею більшості видів сільськогосподарської продукції у випадку її нестачі на внутрішньому ринку, але за світовими цінами на фоні значного тягаря по компенсації ПДВ експортно-орієнтованим сільгоспвиробникам.

Найбільшим попитом в 2008 р. на зовнішніх ринках користувались наступні види харчової продукції, напоїв та тютюнових виробів: олія – 34% (1900 млн. дол. США); какао-боби та продукти з нього – 9% (503 млн. дол. США); спирт та лікєро-горілчані вироби – 5% (289 млн. дол. США); тютюн та вироби з нього – 4% (223 млн. дол. США); пиво, води натуральні та мінеральні, кондитерські вироби з цукру – 2% (відповідно 122; 94 і 123 млн. дол. США); маргарин, цукор, сіль – 1% (відповідно 45; 38 і 70 млн. дол. США).

Висновки. Підсумовуючи вищенаведене, необхідно відзначити наявність міфічних “вакуумів”, що стосуються розвитку харчової промисловості України за часів панування на її теренах фінансово-економічної рецесії, створених переважно чи то псевдо-економістами, чи то економістами-публіцистами. Дана робота, в межах ланцюга під назвою “розчинення міфічних “вакуумів” “першої хвилі” фінансово-економічної рецесії світового масштабу”, вирішує спектр завдань поставлених перед нею. Але залишаються поза увагою такі складові елементи вищенаведеного ланцюга, як: іноземне інвестування, інноваційні процеси, капітальні інвестиції, ефективність роботи окремих підгалузей та в цілому галузі тощо, чому і повинні бути присвячені подальші дослідження в межах даної наукової проблеми.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Алимов О.М. Економічний розвиток України: інституціональне та ресурсне забезпечення : Моногр. / О.М. Алимов, А.І. Даниленко, В.М. Трегубчук, О.О. Веклич, В.В. Венгер; Об'єдн. ін-т економіки. – К., 2005. – 540 с.
2. Заїнчковський А.О. Економіка, організація та управління підприємствами харчової промисловості України / А.О. Заїнчковський, О.М. Сандул // Наук. пр. Нац. ун-ту харч. технологій. – 2006. – № 19, ч. 3. – С. 44-47.
3. Заїнчковський А.О. Підприємства харчової промисловості на ринку продовольчих товарів України / А.О. Заїнчковський // Наук. пр. Нац. ун-ту харч. технологій. – 2009. – № 31. – С. 18-21.
4. Коваленко А.О. Продовольчий комплекс України: стан і перспективи розвитку в умовах економічної глобалізації : Моногр. / А.О. Коваленко, С.І. Князєв, Л.В. Дейнеко, Е.І. Шелудько, М.П. Сичевський; НАН України. Рада по вивч. продукт. сил України. – К. : Наук. світ, 2004. – 122 с.
5. Крисанов Д.Ф. Напрями і форми залучення іноземних інвестицій та інновацій підприємствами харчових галузей АПК України / Д.Ф. Крисанов // Наук. пр. Нац. ун-ту харч. технологій. – 2010. – № 33. – С. 112-115.
6. Кропивко М.Ф. Організація управління аграрною економікою : монографія / М.Ф. Кропивко, В.П. Немчук, В.В. Россоха, С.О. Юшин, Н.В. Усата; ННЦ “Ін-т аграр. економіки”. – К., 2008. – 420 с.
7. Мостенська Т.Л. Виробництво молока та молокопродуктів в Україні / Т.Л. Мостенська, М.П. Сичевський, В.В. Халеба, І.В. Кузнецова // Наук. пр. Нац. ун-ту харч. технологій. – 2010. – № 33. – С. 119-121.
9. Мостенська Т.Л. Економічний механізм формування і ефективного функціонування молочної промисловості України : Автореф. дис... д-ра екон. наук / Т.Л. Мостенська; Ін-т аграр. економіки УААН. – К., 2001. – 37 с.
10. Мостенська Т.Л. Проблеми та перспективи розвитку ринку продовольчих товарів України / Т.Л. Мостенська // Наук. пр. Нац. ун-ту харч. технологій. – 2006. – № 19, ч. 2. – С. 114-117.

11. Мостенська Т.Л. Ринок продовольчих товарів України: перспективи розвитку / Т.Л. Мостенська // Наук. пр. Нац. ун-ту харч. технологій. – 2008. – № 26. – С. 86-89.
12. Офіційна веб-сторінка Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
13. Офіційна веб-сторінка Міністерства аграрної політики та продовольства України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minagro.gov.ua>.
14. Пасхавер Б.Й. Виклики і шляхи агропродовольчого розвитку : наук. вид. / Б.Й. Пасхавер, О.В. Шубравська, Л.В. Молдаван, Д.Ф. Крисанов, С.Л. Ганначенко, Л.І. Дідківська; НАН України, Ін-т економіки та прогнозування. – К., 2009. – 432 с.
15. Прадун В.П. Сталій розвиток регіональних агропромислових комплексів : Моногр. / В.П. Прадун; НАН України. Об'єдн. ін-т економіки. – К. : ОІЕ НАН України, 2005. – 254 с.
16. Россоха В.В. Виробничий потенціал аграрних підприємств: методологія, методика, державне регулювання розвитку : автореф. дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.04, 08.00.03 / В.В. Россоха; Нац. наук. центр "Ін-т аграр. економіки". – К., 2011. – 38 с.
17. Сичевський М.П. Організаційно-економічний механізм розвитку харчової промисловості України (теорія, методологія, практика) : Автореф. дис... д-ра екон. наук / М.П. Сичевський; НАН України. Рада по вивч. продукт. сил України. – К., 2005. – 34 с.
18. Сичевський М.П. Удосконалення організаційно-економічного механізму розвитку харчової промисловості України : Моногр. / М.П. Сичевський; НАН України. Рада по вивченню продукт. сил України. – К. : Наук. світ, 2004. – 374 с.
19. Трегобчук В.М. Актуальні проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку національного агропромислового комплексу / В.М. Трегобчук // Наука та інновації. – 2006. – № 5. – С. 94-104.
20. Трегобчук В.М. Відтворення та ефективне використання ресурсного потенціалу АПК (теоретичні і практичні аспекти) / В.М. Трегобчук, А.Е. Юзефович, Д.Ф. Крисанов, О.Л. Попова, В.П. Прадун; Ін-т економіки НАН України. – К., 2003. – 260 с.
21. Трегобчук В.М. Забезпечення конкурентоспроможності аграрного сектора економіки України на внутрішньому і зовнішньому ринках : наук. доп. / В.М. Трегобчук, Б.Й. Пасхавер, О.М. Бородіна, С.П. Ганначенко, Л.І. Дідковська; Ін-т економіки та прогнозування НАН України. – К., 2007. – 259 с.
22. Юхновський І.Р. Харчова промисловість України: стан та перспективи / І.Р. Юхновський, В.В. Баліцька, В.М. Бондаренко, А.С. Головіна, Л.І. Зінченко, Г.М. Коренькова, Т.С. Корж, Ю.Ф. Мельник, О.О. Москвін, О.О. Сіренко; Міжвід. аналіт.-консуьлт. рада з питань розв. продукт. сил і вироб. відносин. – К. : ФАДА, ЛТД, 2001. – 339 с.

УДК 005.934:338.439.02

НЕМЧЕНКО В.В., д-р екон. наук, професор

Одеська національна академія харчових технологій, м. Одеса

НЕМЧЕНКО Г.В., студентка

Одеський національний економічний університет, м. Одеса

ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА: МАКРО- ТА МІКРОЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТИ

Продовольчу безпеку необхідно вивчати не тільки на рівні макроекономіки, але і на рівні окремих громадян. Для споживання безпечних для здоров'я харчових продуктів необхідно розробити економіко-фінансовий механізм, що буде стримувати вимирання населення.

Ключові слова: продовольча безпека, фінансово-економічний механізм виробництва харчових продуктів

It's necessary to explore the food safety not only at the macroeconomic level but at the level of individual citizens. We should work out a developed financial and economic mechanism of food production for using safe for healthy food. Also it will retain the extinction of the population.

Keywords: food safety, financial and economic mechanism of food production

Вступ. Загострення продовольчої проблеми у світі сьогодні стосується майже усіх країн. На думку В.І. Власова, це зумовлено:

- по-перше, високими темпами зростання населення в бідних регіонах світу;

- по-друге, відставанням розвитку нових технологій вирощування сільськогосподарських культур

та утримання худоби в бідних країнах порівняно з розвинутими;

- по-третє, зростає вплив людського фактора на землю, що призводить не тільки до введення в сільськогосподарське виробництво нових площ землі за рахунок, перш за все, знищення лісів, але й збільшення негативного впливу людини на родючість